

Scénář ke screencastu 5HD200 – Rusko

Dobrý den, v dnešním videu se stručně podíváme na vývoj Ruska, respektive SSSR před nástupem Stalina k moci a prosazením jeho tvrdé stalinistické politiky, abychom na to mohli navázat při přednášce a cvičení, zaměřeném už na samotný Stalinův režim v SSSR.

Rusko prošlo ve druhé polovině 19. století za cara Alexandra II. a potom částečně také na přelomu 19. a 20. století za posledního cara Mikuláše II. reformami, které měly za cíl Rusko modernizovat, industrializovat, rozvinout dopravní infrastrukturu nebo zlepšit vzdělávací systém. V tomto období se také začaly formovat různá opoziční uskupení, působící ale především v exilu a radikální skupiny – jedna z nich provedla úspěšný atentát také na cara Alexandra II. Na konci 19. století byla založena sociálně-demokratická strana, jejíž představitelé působili právě zejména v exilu, a ve které se následně vyprofilovala dvě křídla – umírnění menševici a radikálnější bolševici. Na počátku 20. století nespokojenost s carským režimem narůstala, v roce 1905 vypukla první ruská revoluce, která však byla ještě potlačena. Další v roce 1917 však již byla úspěšná a carský režim padl.

Na pozadí odehrávající se první světové války vypukly v únoru 1917, v březnu podle našeho gregoriánského kalendáře, v Rusku demonstrace kvůli nedostatku potravin spojené rovněž i s obecnou nespokojeností s carským režimem a probíhající válkou. Protesty si našly podporu i u armády a po vzniku tzv. Prozatímní vlády byl car donucen k abdikaci a jeho rodina byla deportována do vyhnanství. Tím však změny v roce 1917 neskončily. Následující období do podzimu 1917 bylo období, kdy se prozatímní vláda pokoušela zemi liberalizovat, zároveň však stále pokračovala ve válce, což liberalizaci a řešení hospodářských problémů výrazně znesnadňovalo až znemožňovalo. Vedle prozatímní vlády už také v Rusku působily tzv. sověty, levicové organizace sdružující dělníky, rolníky i vojáky, které získávaly postupně významný vliv a bolševici v čele s Vladimírem Iljičem Leninem si připravovali půdu pro převzetí moci. V říjnu 1917 pak vojenský revoluční výbor petrohradského sovětu obsadil strategické body v hlavním městě Petrohradu včetně sídla vlády – Zimního paláce, a došlo k převratu, během kterého se bolševici chopili moci. Převrat se neobešel bez odporu – proti se postavili protibolševicky orientovaní republikáni i monarchisté, bolševici navíc zatím neměli pod kontrolou rozsáhlé ruské území, a tak vypuká občanská válka.

V občanské válce proti sobě stanula bolševiky nově vytvořená Rudá armáda a proti ní tzv. bělogvardějská armáda, nazývaná jako bílí, sestávající z odpůrců bolševického režimu. Zpočátku byli bílí poměrně úspěšní, a to díky zahraniční pomoci, které se jim dostávalo, ať už materiální a finanční ze strany dohodových mocností nebo prostřednictvím pomoci zahraničních jednotek – mimo jiné i československých legií přítomných v Rusku. Od roku 1920

se ale situace začala otáčet a bolševici v následujících dvou letech postupně získali pod kontrolu celé území. Občanské války však využily pobaltské státy nebo Finsko k vyhlášení nezávislosti. Bolševici také bezprostředně po uchopení moci deklarovali zájem na ukončení účasti v první světové válce prostřednictvím tzv. dekretu o míru, k čemuž došlo v březnu 1918 poté co byla uzavřena separátní mírová smlouva mezi Ruskem a Ústředními mocnostmi. Cílem bylo zajistit si čas na stabilizaci vnitřních poměrů v Rusku.

Období občanské války provázela v letech 1918 – 1921 hospodářská politika označovaná jako válečný komunismus, jejímž primární cílem bylo zajistit zásobování Rudé armády, ale také obyvatelstva a začít transformovat hospodářství směrem k socialistické, plánované ekonomice. Bolševici zavedli státní plánování v tu chvíli plně podřízené válečným potřebám, na něj také navázány přidělový systém zajišťující zásobování a také všeobecnou pracovní povinnost. Přistoupili také k rozsáhlému znárodňování s cílem likvidace soukromého vlastnictví. Ve snaze naklonit si venkovské obyvatelstvo bolševici provedli pozemkovou reformu, kdy proběhla konfiskace majetku velkostatkářů, šlechty i církve, a půda byla přerozdělena do užívání rolníkům a bezzemkům, zatím však nedocházelo k plné kolektivizaci. V souvislosti se zajištěním zásobování byla zavedena povinnost odvádět velkou část zemědělské produkce bez náhrady, což ale vedlo k odporu rolníků a k záměrnému snižování produkce. Výsledky občanské války a politiky válečného komunismu byly tragické. Po předchozí ekonomickém propadu během účasti v první světové válce se ruské hospodářství dostalo až na historiky odhadovanou úroveň poloviny 19. století. Došlo k propadu zemědělské produkce i průmyslové produkce, kdy výroba v některých oblastech dosahovala i pouhých jednotek procent oproti předválečnému stavu. Tisk peněz na krytí válečných výdajů vyvolal hyperinflaci a prosazení výměnného obchodu mezi obyvateli i černého trhu. Neefektivnost státního plánování a propad výroby způsobily obrovské problémy v zásobování, kdy už se ke konci roku 1918 projevil nedostatek potravin zejména ve městech a v letech 1921-1922 pak propukl hladomor, doprovázený také epidemiemi tyfu a cholery, což všechno spolu se samotnou probíhající válkou mělo za následek dle odhadů až 15 milionů mrtvých.

Neúspěchy válečného komunismu a kolaps hospodářství vedly bolševiky v roce 1921 ke zrušení této politiky a v souvislosti také se stabilizací politické situace k zavedení přechodné hospodářské politiky, označované jako Nová ekonomická politika, prostřednictvím které mělo být ruské hospodářství stabilizováno. Nová ekonomická politika připustila dočasný návrat k některým tržním prvkům v hospodářství, například byla provedena reprivatizace v některých oblastech – v zemědělství, v drobném, spotřebním průmyslu nebo ve službách, byl obnoven

zahraniční obchod, byly zaváděny motivační principy pro zaměstnance a došlo také k nahrazení povinných odvodů zemědělské produkce pevnou naturální a později peněžní daní.

V souvislosti se smrtí Lenina v roce 1922 a postupným upevňováním moci ze strany Stalina, který Novou ekonomickou politiku kritizoval a prosazoval urychlenou transformaci ekonomiky socialistickým směrem včetně prosazení urychlené industrializace a kolektivizace, byla ve druhé polovině 20. letech tato politika postupně opouštěna. O jejích výsledcích a o navazující Stalinově hospodářské politice už ale více na přednášce....